

Az örök női eszmény

SZÁSZ ZOLTÁN³²

Nemrég történt, hogy egy budapesti nagy pénzintézet vezérigazgatója alapítványt tett az Akadémiánál, melynek kamatait az örök női eszmény kultuszát szolgáló irodalmi műveknek szánta. Nem nyit időszakilag kiírandó pályázatot, hanem hagyja, hogy a rendes irodalmi termelés létrehozza azokat az alkotásokat, melyeket aztán az Akadémia pályabírái ebből a szempontból a kitüntetésre érdemesnek fognak találni. S hogy kétség ne legyen aziránt, mit tart a gazdag alapító örök női eszménynek, meg is említ néhány irodalmi alkotást, melyekben ő ezt az ideált megvalósulva látja: Vörösmarty Szép Ilonkáját, Dickens Copperfield-beli Ágnesét és Gyulai Pál „Éjféli látogatás”-ának sírból visszajáró anya-alakját.

³² Író, újságíró, műfordító (1877–1940). A Jövendő című folyóiratban megjelent Janda Matild-versek közlése (lásd kötetünk irodalmi részében) kapcsán élesen kikelt a nőirodalom túlzott pártolása ellen (*A nőírók ellen. Jövendő*, 1904. 16. sz.) – Szászt igen izgatták a nőkérdés aspektusai, olyannyira, hogy Karinthy Frigyes *Az emancipált: Nősténység* címmel írta meg róla a karikatúráját az *Igy irtok* tiben. Szász 1913-ban a *Nyugat* hasábjain Kaffka Margittal is polémiába keveredett, mikor Kaffka megbírálta *Szerelem* című kötetét, melynek utolsó passzusa: „Am apró évődésből legyen mára elég! Teóriás beskatulyázások, furcsa szentenciák, saloni értékű és merészségű döntések akadnak a Szász Zoltán könyvében, de van sok becsületes jóindulat, írói kvalitás, szellemesség s komoly, igaz emberi morál. Ember beszélt itt, aki mindenfajta emberi – író, ki mindenfajta írói züllésből – kávéházias, pesties, cinikus, komolytalan, veséző iránytól moraliter a legtávolabb tudott maradni. A donhuántípusról szóló fejezete csupa okosság és jó látás. S amit a szerelemszabta viszonylatok jövendő, szociális fejlődéséről – a házasságról, anyaságról, poligámiáról, feminizmusról, nevelésről, eugenikáról [a fajnemesítés gondolata, mely Francis Galton kiáltványa alapján terjedt el a századfordulón] és malthuzianizmusról [Thomas Malthus 1789-ben lefektetett tana a népesség mértani sor szerinti növekedéséről, véleménye szerint az uralkodó nyomort a hibás társadalmi rendszerre és a rossz kormányzatra lehet visszavezetni] elmond, s az egész kis utópiája csupa becsületes, meggyőző és megnyugtató gondolat. Szeretem az erkölcsös, mértékes, szatírátlan, nem széllal bélelt és nem is szentimentális – hanem a rend és loyaltás szövetéből szabott, hogy úgy mondjam, hitvesies forradalmárokat!” (A polémia cikkei: Kaffka Margit: *Szász Zoltán: Szerelem. Nyugat*, 1913. 15. sz. – Szász Zoltán: *Igen tisztelt Szerkesztő úr! és Kaffka Margit: Szász Zoltán leveléhez! Nyugat*, 1913. 18. sz.)

Tagadhatatlan, hogy amily kevésbé képviselik ezek a nőnemű fantáziaszülöttek azt a, ha nem is örök, de ez idő szerint társadalmi fejlődésünk számára különösen szükséges női eszményt, melynek megrajzolása valóban nemes és kitüntetésre érdemes írói feladat, épp oly jól vannak megválogatva az akadémia világfelfogása s különösen nemi etikája szempontjából. Mert ha a hivatalos tudomány terén is s mindenütt sokáig küzdöttek a darwinizmus s küzdenek ma is a spencerizmus ellen, az erkölcsi tudományok, a társadalmi jelenségek terén majdnem legtöbb esetben a legsötétebb nyárs-polgárság alapján állanak. Ennek az ismeretterületnek pedig legkényesebb, a mandarinság által legjobban elsáncolt szakasza a nemi élet erkölcsé, a férfi viszonya a nőhöz, s így az IDEÁLIS NŐ KÉRDÉSE is. Azt várni tehát, hogy az akadémia valóban a mai női eszményt hirdető műveket részesítsen kegyében s az alapító által előírt szellemtől eltérőleg ítélkezzék, dőreség volna. Épp ezért bizonyos, hogy ennek az alapítványnak megint nem lesz semmi irodalomfejlesztő értéke, mivel újat nem mondó, sablonos, alsórendű munkákat fog megaranyozni. Búcsúzni lehetne tehát az egész ügytől, ha egy ilyen tévesen és maradi szellemben felfogott női ideál gondolata nem idézné fel okvetlenül a kérdést, hogy: milyen hát a legmodernebb, ma legtámogatásra méltóbb, irodalmilag legaktuálisabb női eszmény?

Mert tudni kell, hogy örök női eszmény nincs, ellenben múltó és egymás mellett fennálló, az uralkodó társadalmi berendezkedés és az egyes nők személyi jellege szerint igen sok van. Barbár népeknél az uralkodó női eszmény majdnem kizárólag testi sajátságok gyűjteménye: azaz szorosabb értelemben vett női eszmény nincs. Ebből a barbár felfogásból, mely a nőt árucikknek vagy zsákmánynak tekintti, mi már kinőttünk: nálunk van a nőnek már némi erkölcsi egyénisége s így ideálja is, csak hogy ezt az ideált a férfi s a nő megkérdézése nélkül írta elő. Minél jobb hitvessé és anyává lenni, ez a mai erkölcs szerint minden nő egyedüli kötelessége. Azt jelenti ez, hogy a nőnek alá kell rendelnie magát a nemi élet uralkodó, egyedül erkölcsös formájának, a házasságnak, s eszményét okvetlen egy férj árnyékában eltöltött egészségtelen, lelkileg kiskorú egzisztálásban kell hogy lássa. Ez a *férfiak* mai női ideálja.

S tegyük hozzá, hogy a nők túlnyomó részéé is. Mert való igaz, hogy a legtöbb nő egyáltalán nem érzi járomnak a házasságot, nem vágyik egyénisége kifejtésére s Ibsen Norája, aki becsapta maga mögött a gyermekeitől, férjétől elválasztó otthoni kaput, hogy kint, az élet viharában a szabadságot, a lelki önnevelést megkezdje, számukra bolondnak vagy elvetemedettnek tűnik fel. Ez azonban nem bizonyítja még a házasság intézményének dogma-erejű áldásosságát s a hitvesi hűség meg anyai kötelesség megsértésének föltétlen erkölcstelenségét. A hárem legtöbb lakója nem vágyik ki a

többnejűségből s nem tartja maga számára megalázónak, hogy a férje nyílt, bevallott vásár alapján bírja őt, s a mohamedán államoknál még alacsonyabb fejlődési fokú társadalmak női szintén boldogan állnak be a vásárlójuk vagy elrablójuk igavonó állatjának. Egy török Nora valószínűleg csak olyan férjhez akarna feleségül menni, akinek nincs más felesége, s mihelyt egy feleségtárs kerülne melléje a hárembe, rögtön otthagyná az urát. A mohamedán nyárspolgárok pedig azt mondanák reá, hogy őrült vagy elvetemedett.

A női erkölcs s így véle a nő eszménye tehát nagyon változó, s épp oly kevésbé lehet örök női eszményről beszélni, mint abszolút erkölcsről. Igaz, hogy a mi nemi életünk a többi többnejűség alapján álló vagy még alacsonyabb fokú társadalmakéhoz képest elég nemes és áldásos s egy visszazüllés a háremrendszerbe, a nő lefokozása egy tiszta szülő- vagy kéjgéppé vészes hanyatlás volna, csakhogy ez a fölényünk minden más társadalom nemi rendjével szemben még nem bizonyítja a miénknek tökéletességét, javításra nem szoruló örök érvényességét. Pedig az uralkodó erkölcs és a hivatalos tudomány meg irodalom ezt vallja, s minden továbbfejlesztését a mai nemi erkölcsnek egy magasabb rendű nemi élet, a szabad szerelem felé bűnös törekvésnek bélyegez. Főleg pedig ha ez a törekvés a nők számára igyekszik megszerezni a szabad szerelem jogát. Mert hisz a természettől úgyis többnejű férfi nem mondott le a szabad szerelemről s ma is űzi.

A legaktuálisabb, legirodalmibb női eszmény tehát ez a házasság mai erkölcsi egyedárúsága s a vele egybefüggő női nevelés, kötelező házasság előtti szüzesség egyéniség-feladó férj-uralom-tűrés ellen lázadó, magasabb rendű nő! Hogy ilyen alak valóságban még csak igen kevés számban jár közöttünk, sőt hogy egy csomó karikatúrája el is riaszt tőle, az nem fontos. Az se lényeges, hogy a legtöbb nő számára a szabad szerelem egy-kettőre való behozatala nem csak hogy nem áldás, de egyszerűen csapás volna, mivel ez a férfit megszabadítaná az elvirult hitves és gyermekek gyakran nagyon is kedve ellen való eltartása alól. Mert nem változtat ez azon a tényen, hogy a legnemesebb, legtámogatásra méltóbb irodalmi irány épp ennek az új típusnak a felkarolója, hanem csak azt jelenti, hogy nemcsak a házasság egy túlhaladott intézmény, hanem az, ami fenntartja, a mai gazdasági rend is az. Amíg ez nem változik meg, amíg a nő gazdasági önállósága elé temérdek törvény és főleg társadalmi előítélet tornyosul, addig a szabad szerelem a férfiaknak a mostaninál még szabadabb paráználkodását jelentené. Ha azonban a nemi élet fejlődését csak az egész társadalmi fejlődés egyik részének tekintjük, akkor természetszerűvé válik a szabad szerelem egykori, persze még kései elérkezése s akkori áldásossága.

Nem mondom tehát, hogy az ellátást nyújtó házasságokban élő, egyéniségtelen tucatfeleségek s a Szép Ilonka szerű szende szűzek, akik első,

szerencsétlen szerelem tüzetől elhervadnak s meg se kísértik öntudatos, egyéni életet élni, nem tiszteletreméltó jelenségek. Ilyen nők valószínűleg mindig lesznek az eljövendő magasabb rendűek mellett, amint ma is az ember mellett vannak majmok és még alsóbbrendű állatok. Ezt a tömeg-ideált azonban nem kell a szépirodalomnak, különösen a legmagasabb, akadémiai elismerésekre hivatottaknak felmagasztosítani. Az ily babérra érdemes írásoknak a jövőbe kell nézni s az új, alakuló embertípusok és erkölcsi törvények számára tisztítani az utat.

Egyáltalán: látni kell, hogy a társadalom folyó, fejlődő állapotú s nem megmerevedett. Hogy nem szabad lopni, ez egy igen derék erkölcsi elv, s nem is lehet társadalmat elképzelni, melyben ne legyen érvényes. Csakhogy ez már az elemi iskolai erkölcsoktatásba be van kebeleztve s épp ezért egyáltalán nem szükséges, hogy a legnagyobb költők érette műveikben lánzdzsát törjenek, míg viszont a küzdelem a mai tőke munkás-kizsákmányoló hajlama ellen, éppen mert még alig talált hivatott állami szervre, a szabad, nemes érzésű íróhoz méltó téma. Pedig itt is áll az a tény, hogy hasonlíthatatlanul több emberre nézve bír jelentőséggel a lopástól eltiltó parancsolat, mint a kizsákmányolás megbélyegzése, mivel az előbbi törvény sok milliós szegény rendben tartása, az utóbbi cselekedet csak néhány ezer gazdag megpuhítására törekszik.

Igen, amiképpen a tűzföldi vadak, vagy még a mi társadalmunk legalsóbb rétegei számára is igen üdvös eszmény a tíz parancsolatot követő ember, úgy egy mohamedán társadalom, vagy akár a mi vadházasságos és prostitúciós proletárságunk számára is az egyszerű, egyedül hitvesi és anyai kötelemeire gondoló nő elég magas ideál! Sőt nem lévén kizárva, hogy az ember keletkezésének történelem előtti esete újra ismétlődik, megtörténhetik, hogy az ausztrália-néger ideál lesz az emberré válásra hivatott majomfaj számára. Dőre volna azonban ez a majomfaj, ha nem gondolná meg, hogy az ausztrália-négeren felül is még vannak fejlődési fokok s így ideálok is, s épp ily dőre az az akadémikus világfelfogás is, mely nem látja, hogy a mai nyárspolgár-asszony sok asszony számára nem lehet ugyan ideál, de sem nem örök, sem nem a legfontosabb eszmény.

A legfontosabb eszmény a legmagasabb fejlődési fok eszménye. A nemi élet terén ez a SZABAD SZERELEM, mely a házasságot már tökéletlennek, fesszesnek, károsnak érző legmagasabb rendű emberek eszménye. Ez AZ IDEÁL EGY EGYÉNISÉGGEL BÍRÓ, GAZDASÁGILAG ÖNÁLLÓ, LELKILEG NAGYKORÚ NŐ KÉPÉT MUTATJA azok számára, akik szeretnek megvalósulásának korán, a távoli jövő, a holnapután valószínű alakulásán elmerengeni. Ennek a jövőnek s ennek az eljövendő nőnek megrajzolása és útjának egyengetése az igazi s legmagasabb kitüntetésre érdemes irodalmi feladat. Amily érdemes azonban,

épp oly bizonyos, hogy megoldásának megkísérlői nem fognak részesülni akadémiai babérokban. Mert az akadémia a fennálló társadalmi rend képviselője az irodalomban és tudományban. Az újat mondók természetesen elleneségei s ellenük nemcsak azáltal küzd, hogy nem veszi őket észre, hanem értéktelen, ócska sablonokat és véleményeket variáló művek és írók előtérbe tolásával. A legújabb alapítvány kamataiból is ilyen termékeket fog megkoszorúzni. A magasabb rendű női, a modern női ideál hirdetői pedig valószínűleg igazi idealisták lesznek, akiknek a pénzügyi igazgatókhoz és akadémikusokhoz igen kevés közülük lesz.³³

(*Jövendő, 1904. április 17. 16. sz. 52–54.*)

A társadalom és a nemi kérdés

FÉNYES LÁSZLÓ³⁴

A szüzesség kérdése

A férfit a vallás, a haza és a társadalom hallgatólagosan fölmenti a házasságig való szüzesség alól. *De ha ezeket fölmenti: akkor azt is kimondja ezzel, hogy*

- ³³ A szerkesztő közlése: „A szerkesztő nincs egy véleményen e cikkel, de a »Jövendő« ismert elvénél fogva közreadja.”
- ³⁴ Polgári radikális újságíró (1871–1944). 1910-től *Az Est* munkatársa. 1917-ben Nyíregyházán képviselővé választották. 1918-ban a nemzetőrség kormánybiztosa, 1919 végén nyílt levélben tiltakozott a fehérterror fellépései ellen. Csillapíthatatlan Tisza-gyűlölete miatt bűnrészességgel vádolták Tisza István meggyilkolásában. Az első világháború után a *Népszava* munkatársa, sorozatos sajtóperei miatt 1926-ban Bécsbe emigrált, ott az *Arbeiter Zeitung* munkatársa. 1934-ben Pozsonyban telepedett le, 1938-ban, Csehszlovákia német megszállása után Franciaországba, onnan Amerikába menekült. – Faludy György 2006-ban így emlékezett rá: „Fényes nehezen megközelíthető, barátságában elragadó, lovagias, páratlanul udvarias és példátlanul naiv férfi volt. Barátainak egy alkalommal sikerült leszerelni őt, amikor a Rákóczi út és a Körút sarkán az Emke kávéház előtt bottal támadt azokra a fiatal emberekre, kik ott inzultálták a hölgyeket. Fényes azt hitte, hogy lovagias lépést követ el, és nem vette észre, hogy a hölgyek a szokványos kurvák sétáját járták.”